Wat is de invloed van een oriëntatietraject voor de start in het mbo op uitval en switch van studenten in het mbo?

Beantwoord door Martijn Peters (antwoordspecialist) en Marloes de Lange (kennismakelaar Kennisrotonde)

27 juli 2022

KR. 1454

Kort antwoord

We weten niet wat de invloed is van een oriëntatietraject voor de start in het mbo op uitval en switch van studenten in het mbo; onderzoek hiernaar ontbreekt namelijk. Beperkt beschikbaar onderzoek naar de effectiviteit van loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) in het voortgezet onderwijs is niet eenduidig over de effecten op uitval en switch in het vervolgonderwijs. Onderzoek naar vergelijkbare initiatieven in het hbo ontbreekt.

Antwoord

Uitval en switch in het mbo

De meerderheid van de leerlingen die het vmbo verlaten, zo'n 84 procent, stroomt door naar het mbo. Een deel van deze studenten valt uit of switcht van opleiding in het eerste jaar. In het schooljaar 2018/2019 was de uitval, oftewel het aantal studenten dat het mbo verliet zonder diploma, ruim 5 procent. Het aandeel studenten dat switchte, namelijk van opleiding, instelling of beide, was in datzelfde jaar 20 procent (sterkberoepsonderwijs.nl). Studenten geven zelf als belangrijkste reden voor uitval of switch dat ze een verkeerde studie hebben gekozen (Warps, 2012; Van Zenderen et al., 2011). Ze kozen bijvoorbeeld een studierichting die niet goed past bij hun interesses of capaciteiten, hadden een ander beeld van de opleiding op basis van de voorlichting, of hadden van tevoren niet goed nagedacht (Meijers et al., 2010). Uit onderzoek onder vmbo'ers blijkt ook dat zij gedurende hun opleiding tot en met het laatste jaar niet altijd bewust bezig zijn met het maken van een studiekeuze (Sarti et al., 2009).

Vmbo'ers hebben moeite met kiezen van vervolgopleiding

Er is veel onderzoek naar hoe jongeren, en specifiek vmbo'ers, keuzes maken voor een vervolgopleiding (zie ook Kennisrotonde (2016, 2018)). Het vmbo is wettelijk verplicht leerlingen te begeleiden bij hun studie- en beroepskeuze. Dit valt onder loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). Over het algemeen zijn vmbo'ers ontevreden over het aanbod van LOB en hebben zij moeite met het kiezen van een passende vervolgopleiding (Neuvel & Van Esch, 2010). Verschillende studies naar de ontwikkeling van het brein laten zien dat vooruitkijken en het inschatten van gevolgen van een keuze vaardigheden zijn die jongeren ook nog niet goed hebben ontwikkeld op de leeftijd waarop ze een studiekeuze moeten maken (Jolles,

2017). Meijers et al. (2006) concluderen op basis van vragenlijstonderzoek onder vmbo'ers, mbo'ers en docenten dat jongeren nauwelijks nadenken over hun loopbaan en geen acties ondernemen om hun studieloopbaan doelbewust te beïnvloeden. Als ze een keuze maken, doen ze dat vaak op basis van rapportcijfers of door het intuïtief wegstrepen van studies die ze onaantrekkelijk vinden. De opleiding die 'overblijft' kiezen ze vervolgens (Neuvel, 2005).

Van Rooijen en Reches (2021) geven aan de hand van interviews met vmbo'ers, mbo'ers en professionals op het gebied van loopbaanbegeleiding, enkele inzichten over hoe (voormalig) vmbo'ers zelf hun studiekeuzeproces zien. Hun sociale omgeving, zoals ouders, broers/zussen, neven/nichten en vrienden, speelt bijvoorbeeld een belangrijke rol in het keuzeproces. Terugkijkend geven mbo'ers aan dat ze op het vmbo meer aandacht hadden willen besteden aan hun studiekeuze. Concreet zeggen ze praktische informatie te hebben gemist over hoe opleidingen eruit zien en wat je ermee kan worden; ze hadden praktijkervaring op willen doen in de vorm van stages die passen bij je opleiding; ze benoemen het belang van individuele begeleiding van een onderwijsprofessional en het nut van (verplichte) deelname aan open dagen. Het feit dat deze conclusies gebaseerd zijn op zelfrapportages maakt ze wel gevoelig voor validiteitsproblemen, zoals overdrijving, onderrapportage of foutieve herinneringen van hoe de werkelijke situatie was.

Oriëntatietraject op het mbo als nieuw initiatief

Steeds meer roc's bieden sinds kort een oriëntatietraject aan voor aankomend mbo-studenten, waarin ze verder leren, persoonlijk kunnen groeien en uitgebreid kennis kunnen maken met beroepen en beroepsopleidingen. ROC TOP in Amsterdam heeft in het schooljaar 2019-2020 het initiatief genomen tot het eerste oriëntatietraject in het mbo, het zogeheten M[ind de gap]-jaar (https://www.m-jaar.nl/). Inmiddels heeft dit andere roc's geïnspireerd tot het starten van een M-jaar of vergelijkbaar oriëntatietraject. In het schooljaar 2023-2024 start het ministerie van OCW een experiment met een oriëntatieprogramma (Rijksoverheid.nl, 2022).

Het M-jaar is voor iedereen die een mbo-opleiding wil doen, maar nog niet weet welke. Het is vooral gericht op vmbo'ers met een diploma kaderberoepsgerichte of theoretische leerweg, omdat de urgentie voor deze doelgroep het hoogst is vanwege de leerplicht. Havisten (met of zonder diploma) die over willen stappen naar het mbo zijn ook welkom. Havisten en vwo'ers met een diploma hebben een M-jaar minder nodig; zij konden al kiezen voor een tussenjaar om de keuze voor een vervolgopleiding uit te stellen, aangezien zij wel in het bezit zijn van een startkwalificatie. Studenten die het M-jaar volgen staan ingeschreven bij de mbo-instelling, maar volgen het traject voorafgaand aan de definitieve keuze voor een beroepsopleiding.

Effectiviteit van oriëntatietrajecten in het mbo nog onbekend

Er is nog geen wetenschappelijk onderzoek bekend naar de effectiviteit van oriëntatietrajecten in het mbo op uitval en switch in het mbo. Er zijn wel LOB-initiatieven in het voortgezet onderwijs die bedoeld zijn om de oriëntatie op vervolgonderwijs te verbeteren, zodat er een meer weloverwogen keuze voor gemaakt kan worden, wat ook één van de belangrijkste doelen is van een oriëntatietraject in het mbo. Ook bestaan er initiatieven voor tussenjaren in het hoger onderwijs, die zich net als een M-jaar richten op het oriënteren op vervolgopleidingen en als inspiratiebron gediend hebben voor het ontwikkelen ervan. Om toch iets te zeggen over de mogelijke werking van een oriëntatietraject voor de start in het mbo op uitval en switch in

het mbo, grijpen we terug op literatuur waarin de effectiviteit van LOB-initiatieven in het voortgezet onderwijs is onderzocht en de effectiviteit van tussenjaren in het hoger onderwijs wordt bestudeerd.

Geen eenduidig zicht op effecten van LOB-initiatieven in het vo op uitval en switch in het vervolgonderwijs

LOB richt zich net als een oriëntatietraject in het mbo op oriëntatie op en ondersteuning van het maken van studie- en beroepskeuzes. Met de vernieuwing van de curricula en beroepsgerichte leerwegen van het vmbo in 2016, heeft LOB een prominentere plek gekregen in het onderwijsprogramma van het vmbo (Mulder & Westerhuis, 2022). Dit betekent dat leerlingen meer keuzebegeleiding krijgen, zich breder oriënteren op het vervolgonderwijs en meer inzicht krijgen in hun loopbaancompetenties.

Intensief gebruik van LOB-methodes in het havo of vwo lijkt de kans op uitval en switch in het vervolgonderwijs te verkleinen. Dit blijkt uit een Nederlandse studie naar effecten van een digitaal breed LOB-programma onder havo- en vwo-leerlingen (Qompas) (Van den Heuvel & Van der Steeg, 2017; aangehaald in de literatuurstudie van Gelderblom et al., 2021).

Intensieve LOB in het vmbo lijkt niet tot minder uitval in het mbo te leiden, maar wel tot minder switch onder voormalig vmbo'ers van de theoretische en gemengde leerweg. Dit blijkt uit een Nederlandse studie naar het effect van een interventie rondom loopbaanoriëntatie, i.e. de vmbo Carrousel (Snippe et al., 2010; aangehaald in Korpershoek et al., 2022). In deze interventie bezochten leerlingen leerbedrijven om zich te oriënteren op sector, ze liepen stage en ze ontvingen informatie over opleidingsmogelijkheden, zodat zij een bewustere opleidings- en beroepskeuze konden maken.

Nauwelijks zicht op effect van tussenjaren op uitval en switch in het hbo

Georganiseerde tussenjaren in het hoger onderwijs richten zich net als oriëntatietrajecten in het mbo veelal op oriëntatie op vervolgopleidingen en begeleiding bij studie- en beroepskeuze. In de Nederlandse context zijn nog nauwelijks wetenschappelijke studies uitgevoerd naar de effecten van een tussenjaar op uitval en switch in het hoger onderwijs. Er is slechts één onderzoek bekend waarin het percentage uitval en switch is vergeleken tussen studenten die direct na de vooropleiding zijn doorgestroomd en studenten die een tussenjaar hebben genomen (Van den Broek et al., 2019). De conclusie is dat uitval en switch onder beide groepen nauwelijks van elkaar verschilt.

Wat zijn belangrijke aanknopingspunten voor effectieve LOB?

Hoewel de effectiviteit van initiatieven gericht op oriëntatie in het vmbo op uitval en switch in het mbo nog onbekend is, biedt de recente literatuurstudie van Korpershoek et al. (2022) inzicht in hoe een effectieve aanpak voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding van vmbo'ers er uit zou kunnen zien. Hieruit vloeien de volgen adviezen voort:

1. Leg als school de verbinding met de beroepspraktijk door het organiseren van bijvoorbeeld snuffelstages, bedrijfsbezoeken, gastlessen door beroepsbeoefenaren en meeloopdagen in het mbo.
2. Geef als school de leerling een actieve rol in LOB-activiteiten, bijvoorbeeld door het uitvoeren van een opdracht tijdens een werkbezoek.

3. Bied als school een samenhangend traject van LOB-activiteiten aan met betrokkenheid van mentoren, docenten en andere begeleiders (door leerlingen te enthousiasmeren en de verbinding tussen LOB-activiteiten expliciet te maken).
4. Bouw als docent/mentor reflectie in op motieven, ambities en kwaliteiten van de leerling binnen gesprekken met de leerling.
5. Betrek als school ouders als gesprekspartner in het studiekeuzeproces.
6. Besteed als school aandacht aan het omgaan met verwachtingspatronen van anderen, zoals gesprekken over genderrollen en succesvolle voorbeelden van meisjes in traditionele 'jongensberoepen' en vice versa.
7. Bied als school activiteiten aan die gericht zijn op het vergroten van kennis over sectoren, over vervolgonderwijs, ondernemerschap of over solliciteren, omdat deze ook positief uitwerken op het zelfvertrouwen van leerlingen om goede (loopbaan)keuzes te kunnen maken en op beeldvorming over de beroepspraktijk.

Geraadpleegde bronnen

Gelderblom, A., Hardonk, L., De Koning, J., & De Vleeschouwer, E. (2021). *Effectiviteit van LOB-interventies. Literatuurstudie*. SEOR BV.

Jolles, J. (2017). *Het tienerbrein*. Amsterdam University Press.

Kennisrotonde. (2016, update 2018). *Wat zijn de belangrijkste factoren op basis waarvan een leerling vmbo kiest voor een vervolgopleiding naar het mbo? (KR.012)*. Kennisrotonde.

Korpershoek, H., Karssen, M., Spijkerboer, A., Petit, R., & Hermans, A. (2022). *Effectieve Loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het vmbo: een overzichtsstudie van nationale en internationale literatuur*. GION onderwijs/onderzoek & Kohnstamm Instituut.

Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren: loopbaancompetenties in het (v)mbo*. Het Platform Beroepsonderwijs.

Meijers, F., Kuijpers, M., & Winters, A. (2010). *Leren kiezen / kiezen leren. Een literatuurstudie*. ECBO.

Mulder, J., & Westerhuis, A. (2022, maart). *Doorstroom en aansluiting tussen vmbo en mbo*. Onderwijskennis.nl.

Neuvel, J. (2005). 'Weet niet'-leerling valt tussen wal en schip bij doorstroom vmbo-mbo. *KenWerk*, *3*, 9.

Neuvel, J., & Van Esch, W. (2010). *Van vmbo naar mbo: doorstroom en loopbaankeuzes. Monitor doorstroom vmbo-mbo, cohort 4 en cohort 5*. ECBO.

Rijksoverheid.nl. (2022, 15 juli). *Kabinet versterkt het mbo, met grote rol voor tegengaan kansenongelijkheid*. Geraadpleegd op 25 juli 2022, van

Sarti, A., Strating, G., Broekema, J., & Verwoert, T. (2009). *Kiezen moet je (stimu)leren. Onderzoek naar de behoeften van Vmbo'ers en Mbo'ers in de doorstroom van het Vmbo naar het Mbo*. Stichting Alexander.

Snippe, J., Zimmerman, C., & Bieleman, B. (2010). *Resultaten vervolgmeting 2010 vmbo Carrousel*. Intraval.

Van den Broek, A., Cuppen, J., Warps, J., Termorshuizen, T., Lodewick, J., Brukx, D., De Korte, K., Ramakers, C., & Mulder, J. (2019). *Monitor beleidsmaatregelen Hoger Onderwijs 2018-2019. Studenten in het hoger onderwijs: stand van zaken studiejaar 20182019: doorstroom, instroom, studiekeuze, studievoortgang, studieuitval en studiefinanciering*. ResearchNed.

Van den Heuvel, P., & Van der Steeg, M. (2017). Intensivering loopbaanbegeleiding werpt vruchten af. *ESB*, *102*(4748), 2-4.

Van Rooijen, R., & Reches, L. (2021). *Hoe kunnen we vmbo-leerlingen ondersteunen om een onderbouwde studiekeuze te maken?* Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Van Zenderen, K. L. J., Maier, R.M., De Graaf, W. A. W., & Knijn, G. C. M. (2011). *Re-integratie van allochtone vroegtijdige schoolverlaters: Van drop-out tot drop-in*. Stichting Instituut Gak.

Warps, J. (2012). *Adviezen voor studiekiezers op basis van de Startmonitor. Conclusies en aanbevelingen op basis van jaarlijks onderzoek naar studiekeuze en studiesucces*. ResearchNed.

Meer weten?

Kennisrotonde. (2016, update 2018). *Wat zijn de belangrijkste factoren op basis waarvan een leerling vmbo kiest voor een vervolgopleiding naar het mbo?*

Kennisrotonde. (2017). *Welke effecten heeft loopbaanoriëntatiebegeleiding (LOB) op loopbanen van vo-leerlingen en wat is de relatie tussen vormgeving en effecten?*

Kennisrotonde. (2021). *Heeft een vaste LOB-begeleider gedurende de opleiding een gunstig effect op mbo-studenten?*

Kennisrotonde. (2022). *Wat is het effect van de invoering van de Wet VATmbo op de deelname aan niveau 3-opleidingen?*

Van Sadelhoff, L. (2021, december). Extra schooljaar geeft rust na vmbo-diploma. *Het Onderwijsblad*.

Over deze vraag

Opgesteld door:	Martijn Peters (antwoordspecialist), Marloes de Lange (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	projectleider mbo
Onderwijssector:	vmbo, mbo
Trefwoorden:	Oriëntatie, LOB, tussenjaar, studiekeuzeproces, uitval en switch

Referentie: Kennisrotonde. (2022). *Wat is de invloed van een oriëntatietraject voor de start in het mbo op uitval en switch van studenten in het mbo?* (KR.1454).

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.